ALS DAT ZOU KUNNEN

Waar het in de politiek om moet gaan

URI ROSENTHAL

2021 Prometheus Amsterdam

© 2021 Uri Rosenthal
Omslagontwerp Suzan Beijer
Foto auteur Fjodor C. Buis
Zetwerk Elgraphic
www.uitgeverijprometheus.nl
ISBN 978 90 446 4878 2

I

WAAROM DE POLITIEK IN?

De Canadees Michael Ignatieff is een begenadigd publicist en gevierd Harvard-hoogleraar in Cambridge, Massachusetts. Drie advocaten uit Toronto, in zijn herinnering de mannen in zwarte pakken, nodigen zichzelf in 2008 bij hem en zijn vrouw uit. Ze willen dat hij na een verblijf van dertig jaar in Engeland en Amerika terugkomt naar Canada om de liberale partij nieuw leven in te blazen. Ze zeggen het ronduit: jij bent de nieuwe premier van Canada. Ignatieff vraagt of Paul Martin, de zittende liberale premier, ervan weet. Nee dus, met Martin gaat het bergafwaarts, het is hun eigen plan. Na de nodige aarzeling, tegen het advies van een paar goede vrienden in, besluit Ignatieff ervoor te gaan. Hij wint het gevecht om het leiderschap van de partij, heeft korte tijd uitzicht op het premierschap, maar lijdt in 2011 een vernietigende nederlaag bij de parlementsverkiezingen; hij verliest zelfs zijn eigen zetel in het parlement. De bikkelharde campagneslogan van zijn tegenstanders heeft hem na drie jaar kapotgemaakt: 'Ignatieff, just visiting.'

Erop terugkijkend, vraagt Ignatieff zich af waarom hij in 2008 ja zei: was het rauwe ambitie, was het om nog belangrijker te willen zijn, knaagde schuldbesef van een Canadees in het buitenland, was het ijdelheid om in de voetsporen te treden van de grote intellectuelen in de politiek (Vargas Llosa in Peru, Václav Havel in Tsjechië), was het pure overmoed? Zijn slotsom: 'Wanneer je de politiek ingaat, is het eerste wat je moet weten waarom je het doet.'

Ignatieff stelt hoge eisen aan nieuwelingen in de politiek. Hij kent zijn intellectuele erflater Max Weber. Leef voor, niet van de politiek. En, als zijn eigen toegift: zie de politiek als een roeping. Met dat

laatste gaat hij wel erg ver. Als iedereen in de politiek zich een geroepene waant, domineren dogmatici en fanatici het debat.

Tweederangs- en verkeerde redenen om de politiek in te gaan

De een komt bij me langs, de ander zoomt of belt: 'Het lijkt me wel leuk om de politiek in te gaan.' Hij voegt eraan toe dat het wel iets voor hem is om raadslid of Kamerlid te worden: 'Ik vind het leuk in een team aan de slag te gaan.' Als ik even doorvraag, valt het stil. Prima dat je werk wilt doen waar je je goed bij voelt. Je moet, als het even kan, niet met tegenzin aan iets nieuws beginnen. Soms blijkt de huidige werkkring niet te bevallen en ben je gewoon aan iets anders toe. Prima dat je zin hebt in een nieuwe uitdaging, maar die kun je ook buiten de politiek vinden. De politiek verdient meer dan dat.

Sommigen die de politiek in willen, houden voor zich dat ze zich feitelijk in de politieke arena willen bewijzen. Anderen hopen te stijgen op Maslows piramide van de menselijke behoeften, naar uiteindelijk het hoogst bereikbare: zelfverwezenlijking. We kennen ook de succesvolle politici over wie het verhaal gaat dat ze al in hun vroege kinderjaren zeiden president, premier of minister te willen worden. Of, iets steviger, dat ze het vanzelfsprekend zouden worden. Al dan niet gepaard gaande met een brandende ambitie, met gevoeligheid voor de magie van de macht.

In de hogere regionen van de politiek zijn ook andere motieven aan de orde. Sommige buitenstaanders willen niet langer deel uitmaken van de toeschouwersdemocratie. Ze willen het strijdperk in. Er zijn wetenschappers, opiniemakers en journalisten die hun kritiek op de machthebbers op een bepaald moment willen inruilen voor de andere kant. Ze willen meer dan wetenschappelijk prestige, het lidmaatschap van adviescolleges of een gezaghebbende rol in het publieke debat. De journalis-

ten die de overstap maken, willen meer dan betrouwbare bronnen op het Binnenhof citeren. Ze willen meedelen in politieke macht. Zelf die betrouwbare bron worden.

Het is niet alleen een kwestie van eigen initiatief. Op sommigen, ook actieve politici, wordt van hogerhand een beroep gedaan om een hoge, nog hogere of andere politieke functie te accepteren. Terwijl het derde kabinet-Lubbers in 1994 ver over de helft was, wist vicepremier Wim Kok zo burgemeester Ed van Thijn van Amsterdam naar Den Haag te halen voor een ongelukkig ministerschap van Binnenlandse Zaken: 'Ed, ik zeg het maar kort en bondig, we hebben je nodig!' Van Thijn: 'Met name die laatste woorden gaan me door hart en ziel.' Anderhalf jaar later is het bij de vorming van het eerste kabinet-Kok voor Van Thijn retourtje Den Haag. '"Nog bedankt, Ed," roept hij als hij halverwege de trap is.'

In crisistijd gaat het een stapje verder. Het landsbelang krijgt dan een bijzondere lading. Ook als de beoogde kandidaat de politiek verlaten heeft, tot een andere partij behoort of nog nooit actief is geweest in de politiek, valt er voor hem weinig te kiezen: 'Je moet het doen!' 'Je kan niet weigeren.' Als hij nee zegt, laat hij het land in de steek. Hij durft niet, wil zich kennelijk niet branden aan de draconische beslissingen die genomen moeten worden om het land er weer bovenop te helpen.

Bij sommige politici is het zoeken naar hun drijfveer om de politiek in te gaan vragen naar de bekende weg. Ze behoren simpelweg tot de volgende generatie in hun politieke dynastie. Er is voor hen bijna geen ontkomen aan. Ze zijn van kind af aan voorbestemd. Of het komt later als vanzelf op hun weg: de Kennedy's; vader, zoon en broer Bush; wie weet de Trumps. In ons land komt dit nauwelijks voor. We kennen wel opeenvolgende generaties in belangrijke publieke of politieke ambten, maar zonder zo'n dynastiek keurslijf. Parlementaire historici

weten een aardige lijst bij elkaar te sprokkelen, maar met naam en toenaam vormen Drees senior en Drees junior een uitzondering.

Er zijn legio verkeerde redenen om de politiek in te gaan. Om te beginnen zijn velen gevoelig voor het wenkend perspectief van plaatselijke of landelijke bekendheid: de kans om als politicus tot het gilde van de Bekende Plaatsgenoten of Bekende Nederlanders toe te treden. Ze willen in de schijnwerpers staan. De ironie van de politiek slaat hier toe. Hoe tweederangs deze drijfveer ook is, eenmaal in de arena beland heeft de politicus publiciteit nodig. De tijd ligt achter ons dat inhoudelijke deskundigheid voldoende was voor een lange politieke loopbaan. Zo blijft het voor het onbekende Kamerlid, hoe deskundig ook, vaak bij de eerste en enige termijn.

En dan zijn er al die grote verhalen en verleidelijke beelden van de politiek. Wie aan de politiek ruikt, komt gauw in de verleiding om vooral naar de succesvolle politici te kijken en te luisteren. Hij ziet de euforische winnaar van de verkiezingen, hij is onder de indruk van politici die hun achterban weten te mobiliseren, hij kijkt met bewondering naar hun vermogen het wetsvoorstel of raadsbesluit erdoor te krijgen. Wat is mooier dan de zaak naar je hand te kunnen zetten. Het is het voorbeeld van de politieke triomf dat doet volgen.

Ook de faciliteiten en de pracht en praal van de hoge ambten lonken. Uiteraard niet voor onze aanstormende politici – het zijn altijd de ánderen die zwichten voor de vooruitzichten mee te kunnen genieten van de privileges van de macht. Het is van alle tijden en alle landen. De herinnering stemt in elk geval oudpresident Obama deemoedig. Als het zo uitkomt, de schitterende musea alleen voor zichzelf, de first lady en de kinderen. Bij ons: de kamerbewaarder, het persoonlijk secretariaat, de

persoonlijke medewerkers, vele anderen die uitsluitend voor de hoge ambtsdrager in touw zijn. De dienstauto met chauffeur, geen parkeerproblemen. De vipbehandeling bij dienstreizen, zonder de alledaagse obstakels van het in- en uitchecken. De hotelmanager die, ook al is een gewone kamer in het viersterrenhotel geboekt, onmiddellijk een suite aanbiedt. De uitnodigingen voor evenementen, premières en tentoonstellingsbezoek in kleine kring. Het ontzag, al dan niet gespeeld, waarmee de toppoliticus wordt bejegend. De voorkomende wijze waarop hij in de televisiestudio ontvangen wordt – overigens zonder dat dit in de talkshow een beletsel vormt voor een stevige confrontatie. Voor sommigen zijn het dit soort heimelijke verlangens die de doorslag geven om de politiek in te gaan.

Tegenbeelden

De een komt bij me langs, de ander zoomt of belt: 'Het lijkt me wel leuk de politiek in te gaan.' Bij even doorvragen valt het stil. Dat geldt zeker als hij hoog inzet: 'Ik wil voor het hoogste gaan.' Dan moet hij, afgezien van eigendunk, wel weten wat hem te wachten staat. Het hoogste betekent een verzengende werkdruk, voortdurende alertheid, de bereidheid er op onmogelijke momenten en plekken te zijn. Als hij de zorgtaken in het gezin deelt met zijn partner, is het vaak passen en meten.

De een zal zich afvragen of het de moeite waard is om hiervoor een forse financiële aderlating te ondergaan. Hij zal moeten inleveren. Zonder het ooit gemerkt te hebben, is hij met zijn kapitale villa soortgenoot te midden van de andere kapitaalkrachtige ondernemers in de wijk. Wie nooit in de private sector heeft gewerkt, kan zich zoiets niet veroorloven. De ander die, zonder er rijk van te worden, in zijn huidige functie een goed belegde boterham verdient, zal tevreden zijn over het in-

komen in een mooie politieke functie. Voor bijvoorbeeld Kamerleden of ministers laat het niets te wensen over: zo'n 9000 respectievelijk 15.000 euro per maand, met een aantal toelagen. En voor ministers komen daar dan nog de extra's bij van gratis eten en drinken, de dienstauto en vrije toegang tot evenementen, ook al laat de fiscus een en ander niet ongemoeid. Als ze hun ambt al dan niet gedwongen opgeven, hebben ze een aanzienlijk wachtgeld.

Onze villabewoner zit er in elk geval wel mee dat het salaris van Kamerleden en ministers desondanks in het niet valt bij wat in de top van het bedrijfsleven en sommige maatschappelijke organisaties verdiend wordt. Hij beseft dat als daar al reden toe zou zijn, een stevige verhoging van de verdiensten impopulair is en dat de hoogste machthebbers zich niet bloot durven te stellen aan het verwijt de eigen zakken te vullen. Als hij of de andere toekomstige politicus mikt op een meer bescheiden entree in de politiek, speelt algauw de scheve verhouding tussen de tijdsbesteding en de financiële vergoeding. Deeltijdpolitici, bijvoorbeeld raadsleden in grote steden, moeten vaak meer uren maken dan de twintig waarvoor ze betaald krijgen. Het politieke werk in deeltijd wordt voor sommigen in feite een onderbetaalde hoofdfunctie. Het heeft geen zin de politiek in te gaan om er rijk van te worden.

De een en de ander laten de geldelijke beloning van het politieke ambt verder voor wat die is. Ze hebben hun zinnen gezet op de publieke rol die ze in de politiek zullen vervullen. Maar met hun ambitie om in de schijnwerpers te staan moeten ze er ook rekening mee houden dat ze van de ene op de andere dag te maken zullen krijgen met negatieve publiciteit. Was het vroeger nog zo dat zij 's ochtends de nare berichten in de krant zouden moeten lezen, nu zullen de sociale media zich meteen storten op wat er mis is.

Gaat het bij de toekomstig politicus straks om een beleidsfiasco, afgestrafte loslippigheid of een domme uitspraak, dan valt daarmee te leven, het hoort erbij. Maar het kan zijn dat hij zo gefixeerd is op zijn toekomstige publieke rol dat hij de risico's van lastige privézaken op de koop toe neemt of verdringt. Tegenover degenen die uiteindelijk beslissen over zijn entree in de hoge politiek, beantwoordt hij de 'lijk in de kast'-vraag met een pertinent 'niks te vinden'; het standaardonderzoek van de veiligheidsdiensten levert geen beletselen op. Hij komt vervolgens op de beoogde positie terecht. Als hij dan in de media geconfronteerd wordt met zijn vroegere financiële malversaties, ontoelaatbare persoonlijke transacties of seksuele uitspattingen, ligt het net even anders. Niet alleen schaadt hij het vertrouwen van zijn collega's en zet hij zijn politieke bestaan op de tocht. Mocht hijzelf daar dan misschien nog tegen opgewassen zijn, de schade en schande die hij zijn naasten berokkent, zal onverteerbaar zijn.

Onze aankomend politicus moet er ook tegen kunnen dat hij van buiten de politiek belaagd zal worden. We leven in een land waar politici elkaar in felle bewoordingen kunnen bestrijden en daarna, soms breed uitgemeten in de media, een borrel met elkaar drinken. Uitzonderingen daargelaten, blijven handtastelijkheden achterwege. Maar helaas worden politici tegenwoordig steeds vaker bedreigd door radicale, heetgebakerde of impulsieve figuren. Voor sommigen behoren veiligheidsmaatregelen en zelfs directe persoonsbeveiliging altijd al bij hun specifieke functie; tegenwoordig loopt bijna elke politicus de kans op bedreigingen in de sociale media, soms ook op straat. Het zal degene die de politiek ingaat omdat het hem wel leuk lijkt, gebeuren dat hij met deze donkere kanten van het politiek-publieke bestaan geconfronteerd wordt. En het zal hem gebeuren dat de bedreiging ernstig genoeg is om lange tijd geen

stap buitenshuis te kunnen zetten zonder beveiligers. Met zoals bij Geert Wilders het doembeeld van persoonsbeveiliging voor de rest van zijn leven. Het is onderzocht – de een blijkt daar beter tegen te kunnen dan de ander. Maar alweer, ook als de dreigementen na enige tijd achterwege blijven en de politicus het zelf redelijk aankan, is het de vraag of dat ook voor zijn naasten geldt.

Maar ook binnen de politieke arena kan het er grimmig aan toegaan. Het is een mooi vooruitzicht om in teamverband met andere politici samen te werken. Terecht dat de kandidaat-politicus beseft dat je het in de politiek niet in je eentje afkunt en dat teamwork motiveert. In de politiek, zeggen sommige geleerden, gaat het zelfs vooral om samenwerking met anderen, daarna pas om het beslechten van conflicten. Als volksvertegenwoordiger zal onze aanstormende politicus lid van een Kamer- of raadsfractie zijn; als minister of wethouder moet hij met velen door één deur kunnen. De samenwerking met al die anderen kan leuk zijn, met op zijn tijd kwinkslagen, grappen en grollen. Met sommigen zal hij bevriend raken en blijven, ook buiten de politieke arena. Maar politiek is een hard vak. In Amerika, het land van *hardball politics*, zijn er in de race naar de top nauwelijks scrupules; de vicepresident is een hartslag verwijderd van het presidentschap. Ook in eigen land moet de politicus tegen een stevig stootje kunnen. Zo is een bekende zegswijze dat het je eigen fractiegenoten zijn die als eersten aan je stoelpoten zagen; in het gevecht om een goede plaats op de kandidatenlijst heb je alleen maar rivalen. De samenwerking met andere partijen, met degenen die wat verderaf zitten, loopt soms zelfs gemakkelijker dan die binnen je eigen gelederen.

De politiek is een onzeker bestaan. Het zal voor de enthousiaste nieuwkomer niet van een leien dakje gaan, er zullen tegenslagen en tegenvallers zijn. Buiten zijn schuld kan zijn politieke

loopbaan in de knop breken, en ook als hij omhoogklimt, kan het toch ineens afgelopen zijn. Nu eens bepalen de kiezers het, dan weer zijn het degenen die nog machtiger zijn en hem niet meer nodig hebben. Het is het beroepsrisico van iedere politicus. 'If you can't stand the heat, stay out of the kitchen.' Hij zal zich moeten wapenen tegen politieke verslaving, en zijn adrenaline zal bij de politieke uitgang drastisch omlaag moeten. Het is zinloos zich gefrustreerd en wentelend in het eigen gelijk af te vragen waarom het zo gelopen is.

De goede reden om de politiek in te gaan

Ook voor politici zijn voldoening en plezier in het werk, het vermogen met anderen samen te werken en ambitie noodzakelijk. Maar het is niet genoeg. Wie de politiek in wil, moet uit overtuiging de publieke zaak willen dienen. Dit alles uiteraard binnen de grenzen van wat in een democratie en rechtsstaat mogelijk is. De publieke zaak was voor veel klassieke denkers meer dan een goed functionerend politiek bestel of een toereikende inrichting van de staat. Het ging hun om niets minder dan de goede samenleving. Of zoals een van de politieke filosofen ooit bepleitte, om maximaal geluk voor zo veel mogelijk mensen.

Sindsdien zal de een liberale of socialistische waarden op het oog hebben, de ander zich thuis voelen bij weer andere waarden, idealen of beginselen. Het kan zijn dat hij op grond van een omvattend gedachtegoed de publieke zaak wil dienen of zich vooral wil inzetten voor het realiseren van afzonderlijke waarden: rechtvaardigheid, persoonlijke vrijheid, gelijkheid of gelijkwaardigheid, zelfontplooiing, gemeenschapszin, meer saamhorigheid, behoud van hetzelfde, geleidelijke of fundamentele veranderingen, herstel na ernstige maatschappelijke tegenspoed.